

Diversiteit en ongelijkheid in het hoger onderwijs: het belang van de meso-institutionele context

Marieke Slotman, Rick Wolff & Maurice Crul

Samenvatting: Is de ene universiteit meer divers en inclusief dan de andere universiteit? Deze vraag vormde het startpunt van een vergelijkend onderzoek, gebaseerd op instellingsdata van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), naar de samenstelling van studentenpopulaties van de Vrije Universiteit Amsterdam, Erasmus Universiteit Rotterdam en Universiteit Leiden, en het studiesucces van diverse student groepen op deze universiteiten. Analyses op administratieve data wijzen uit dat cijfers op het instellingsniveau en het vergelijken van deze cijfers onvoldoende aanknopingspunten bieden voor het beoordelen en bestuderen van diversiteit en ongelijkheid. De grote verschillen tussen studiesectoren die in het onderzoek naar voren kwamen, duiden op de relevantie van de meso-context, oftewel het niveau van faculteiten en opleidingen; een niveau dat in relatie tot thema's als diversiteit en inclusie vaak onderbelicht blijft. De resultaten vormen een urgente aansporing om diversiteit en ongelijkheid te bestuderen in relatie tot de directe leeromgeving. Voor zowel onderzoekers als beleidmakers verlegt dit de aandacht van de rol die individuele en groepskenmerken spelen in het behalen van studiesucces naar de rol van de onderwijscontext, wat oproept tot verdere verdieping van het effect van de leeromgeving op de mate waarin achterstanden vergroot of – nog beter – verkleind kunnen worden.

Trefwoorden: hoger onderwijs, diversiteit, ongelijkheid, studiesucces, institutionele context

Auteur: Dr. ir. M. Slotman (m.w.slotman@vu.nl) is als onderzoeker werkzaam bij de afdeling Sociologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Zij is ook Diversity Officer Onderwijs van de Vrije Universiteit.

Dr. R. Wolff (wolff@risbo.eur.nl) is als senior onderzoeker werkzaam bij Risbo, Erasmus Universiteit Rotterdam.

Prof. dr. M. Crul (m.r.j.crul@vu.nl) is werkzaam bij de afdeling Sociologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam als hoogleraar Diversiteit en Onderwijs. Ook is hij Diversity Officer Onderzoek van de Vrije Universiteit.

Inleiding

De thema's diversiteit en inclusie krijgen recentelijk veel aandacht in het hoger onderwijs. Op vier Randstad Universiteiten (VU, EUR, UL en UvA) zijn bijvoorbeeld Chief Diversity Officers benoemd en bij andere universiteiten zijn Taskforces of Diversity Offices geïnstalleerd (TU en UU). Het thema komt hiermee op de agenda van diverse instellings- en faculteitsplannen. Een belangrijke vraag bij deze initiatieven is in hoeverre het hoger onderwijs gelijke kansen biedt aan studenten met verschillende achtergronden. Hoewel het Nederlandse onderwijssysteem op papier een gelijk speelveld is voor alle lerenden (leerlingen en studenten), blijkt dit in praktijk niet het geval te zijn. Herhaaldelijk is geconcludeerd dat ongelijkheid in het onderwijs toeneemt, en dat onderwijskansen in toenemende mate niet alleen bepaald worden door talent, maar ook samenhangen met leerling- en studentkenmerken als sociaaleconomische achtergrond, migratieachtergrond en gender (Inspectie van het Onderwijs 2016, 2017, 2018; OECD 2018; CBS 2014).

De ambitie om een 'gelijk speelveld' te bieden aan alle studenten is gebaat bij een beschrijving van de huidige situatie als startpunt. Hoe 'divers' zijn de universitaire instellingen en is er sprake van gelijke kansen tussen studenten uit verschillende groepen? Is de ene universiteit meer divers en meer inclusief dan de andere universiteit, en wat kunnen universiteiten op dit gebied van elkaar leren? Met deze vragen ging een onderzoeksproject van start in opdracht van de Taskforce *The Future is Diversity*, een samenwerkingsverband tussen de Vrije Universiteit Amsterdam (VU), de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR), en de Universiteit Leiden (UL), waarbij aangetekend dat de VU en de EUR – in termen van studenten met een niet-westerse migratieachtergrond – de meest diverse universiteiten van Nederland zijn (Wekker, Slootman, Icaza & Vazquez 2016). Het project had tot taak de instroom en het studiesucces van studenten aan de drie universiteiten in kaart te brengen, uitgesplitst naar verschillende categorieën (gender, migratieachtergrond en vooropleiding). Dit overzicht had een tweeledig doel. Het eerste doel was het geven van inzicht in de huidige stand van zaken, en de situaties aan de drie universiteiten te vergelijken om processen van ongelijkheid in het onderwijs verder te begrijpen en eventuele interventies te ontwikkelen om gelijkheid te bevorderen. Het tweede doel was om een nulmeting en een format voor jaarlijkse vervolgrapportages over diversiteit te ontwikkelen, zodat eventuele effecten van interventies vastgesteld kunnen worden. Hoewel we in onze organisaties 'diversiteit' veel breder zien dan alleen etnische diversiteit en we ons in dit onderzoek ook richtten op gender en vooropleiding, ligt de nadruk in dit artikel op migratieachtergrond.

Uiteindelijk bleek de belangrijkste vraag in het onderzoek op welk niveau ingezoomd moet worden om als grote instelling, zoals een universiteit, processen van 'diversi-

teit en inclusie' te begrijpen. Het gaat dan over het gelijkheid en ongelijkheid in het onderwijs. De resultaten laten zien dat diversiteit en doorstroom (als indicator van inclusief onderwijs) sterk kunnen verschillen tussen en binnen analyseniveaus, en dat een vergelijking van onderwijsinstellingen als geheel op dit thema onvoldoende aanknopingspunten biedt voor het bestuderen en begrijpen van diversiteit en ongelijkheid op daaronder liggende niveaus. Dit inzicht heeft tot gevolg dat discussies met betrekking tot inclusie en studiesucces worden verbreed van kenmerken en vaardigheden van studenten als voorspellers van studiesucces (een 'deficit' benadering) naar kenmerken van de onderwijscontext.

In dit artikel bespreken we eerst enkele onderzoeksperspectieven die zijn toegepast om de thema's van diversiteit en gelijkheid in het (hoger) onderwijs te bestuderen. In deze invalshoeken is vooral veel aandacht voor de rol die kenmerken als migratieachtergrond en sociaaleconomische klasse hierin spelen. Vervolgens gaan wij in op de methode van onderzoek en de resultaten. Het artikel besluit met een conclusie en discussie sectie, waarin wij ook een enkele aanbeveling doen.

De kijk op diversiteit en ongelijkheid in het Nederlandse onderwijssysteem

Het bestuderen van ongelijkheid waarbij bevolkingsgroepen op basis van gender, sociaaleconomische klasse of migratieachtergrond worden vergeleken (dus waarbij de eenheid van analyse de groep lerenden is) heeft als beperking dat bestaande achterstanden vooral worden benaderd in termen van de vaardigheden en toerusting van deze groepen. In Nederland is deze onderzoeksstroming, de *Political Arithmetic Tradition* (Stevens, Crul, Slooman, Clycq & Timmerman 2019), sterk aanwezig. Deze bestaat uit door de overheid gefinancierde grootschalige cohortstudies die input opleveren voor beleid. In dergelijke studies wordt een kwantitatieve beschrijving vaak verkozen boven een kwalitatieve uitdieping van oorzaken, mechanismen en (onderwijs)contexten. En worden verschillen veelal in verband gebracht met achtergrondkenmerken van lerenden (Stevens et al. 2019: 794 en 798). Dit heeft tot gevolg dat verklaringen voor verschillen veelal worden gezocht in zaken als het (deels veronderstelde) tekort aan cultureel en sociaal kapitaal in families met lage sociaaleconomische klasse en met een migratieachtergrond in specifieke ('niet-westerse') landen. Sociaal kapitaal verwijst naar hulpbronnen binnen het sociale netwerk die voor iemand van waarde zijn om verder te komen (denk aan informatie en ondersteuning), en cultureel kapitaal naar het gevoel voor de heersende normen en waarden, naar de vanzelfsprekendheid om zich 'op de juiste ma-

nier' te gedragen (Bourdieu 1989). Vanwege deze focus ligt de nadruk in deze traditie op het *deficit*-denken. Er wordt bijvoorbeeld gewezen op een gebrek aan assertiviteit van lager opgeleide ouders, op een gebrek aan kennis van het onderwijssystemen onder migrantenouders, en op een taalachterstand van migrantenkinderen (Driessen, Mulder, & Roeleveld 2012; Driessen, Elshof, Mulder & Roeleveld 2015; Roeleveld, Driessen, Ledoux, Cuppen & Meijer 2011).

Een recentere lijn van onderzoek richt zich op de institutionele context, de *Institutional Approach* (Stevens et al. 2019), Internationale vergelijkingen laten zien dat de inrichting van het nationale onderwijssysteem invloed heeft op verschillen in onderwijsloopbanen tussen groepen (Crul, 2015; Crul & Schneider 2010; Crul, Schneider & Lelie 2012; Dronkers, Van der Velden & Dunne 2011; Van de Werfhorst & Mijs 2007, 2010; Van de Werfhorst 2015). Verder is er in deze benadering aandacht voor de rol van segregatie in het onderwijs (see e.g. Driessen 2002, 2007; Tesser & Iedema 2001). Aangehaalde studies brengen vooral de invloed van macro-factoren in kaart. Maar ook op lagere analyse-niveaus blijkt de context waarbinnen studenten studeren een belangrijke impact te hebben op studieprestaties. Zo concluderen Schneider en Preckel (2017) op basis van een meta-analyse van studies naar studiesuccesfactoren – zij komen tot 105 variabelen – dat de kwaliteit van lesgeven van docenten van sterke invloed is op studieprestaties. Deze kwaliteit komt tot uiting in wat zij noemen de 'microstructuur van de leeromgeving', met andere woorden: dat wat er op de werkvloer gebeurt. (Elementen van) sociale interactie en het stimuleren van betekenisvol leren hebben volgens hen een gemiddeld tot sterk effect op studieprestaties. Onderzoek van Wolff (2013) laat zien dat bij opleidingen die het op- en uitbouwen van netwerken voor hun studenten faciliteren, het sociaal kapitaal (studiecontacten die je studievoortgang bevorderen) van studenten toeneemt, waardoor zij ook meer sociaal en academisch geïntegreerd raken op de opleiding. Dit proces gaat samen met gelijkere kansen op studiesucces voor studenten zonder migratieachtergrond en studenten van niet-westerse herkomst. Wolff en De Jong (2018) stellen dat binnen een opleiding docenten met elkaar bepalen wat de spelregels zijn op basis waarvan studenten beoordeeld worden: 'Deze spelregels zijn deels cultureel bepaald: bijvoorbeeld in sociaaleconomische, etnische, gender, (a)religieuze en/of generationele zin. Wat het geheel aan deze spelregels inhoudt (de institutionele habitus) komt expliciet dan wel impliciet tot uiting in concrete interacties tussen docenten en studenten' (p. 22). Volgens de auteurs kan dit mechanisme ongelijkheid in de hand werken. Studenten die qua achtergrond meer 'lijken' op het docentteam van hun studie, maken meer kans op studiesucces dan studenten die qua achtergrond 'vreemden' zijn binnen de aan hen aangeboden leeromgeving.

Ons onderzoek is aanvankelijk opgezet volgens de lijnen van de Political Arithmetic traditie (Stevens et al. 2019; Crul 2015; Crul 2018; Crul & Lelie 2019). In aansluiting

op deze gangbare onderzoeksbenadering is ervoor gekozen om diversiteit en ongelijkheid te bezien vanuit een vergelijking van categorieën studenten in verschillende onderwijscontexten (universiteiten en faculteiten). We kijken daarbij naar studenten met vergelijkbare kenmerken en studierichtingen in verschillende contexten. Deze analyse leidt ons naar een nadere beschouwing van de meso-onderwijscontext, die zowel uitval als studiesucces sterk lijkt te bepalen.

Methodische toelichting

Een doel van het onderzoek was om universiteiten te vergelijken met betrekking tot de samenstelling van de instroom en het studiesucces van diverse groepen studenten. Om dit mogelijk te maken is gebruik gemaakt van het zogenoemde 1CijferHO-beestand zoals deze jaarlijks aan de instellingen ter beschikking wordt gesteld door de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), de uitvoeringsorganisatie van de Rijksoverheid voor het Onderwijs. Deze dataset betreft gegevens van alle inschrijvingen van alle studenten in het hoger onderwijs, en bevat voor alle universiteiten dezelfde variabelen. Nadat de drie universiteiten toestemming hadden verleend om de eigen instellingsdata te gebruiken voor dit onderzoek, zijn de analyses voor alle drie instellingen uitgevoerd op basis van dezelfde (SPSS-)syntax, gebruik makend van dezelfde definities en selecties¹. Verdere details van het onderzoek, inclusief de resultaten, zijn te vinden in afzonderlijke rapportages van de Taskforce (Sloomman & Wolff 2017; Meeuwisse, Scheepers, Stegers-Jager & Wolff 2017; Sloomman 2017; Wolff 2017).

De analyses zijn uitgevoerd voor voltijd bachelor studenten van de cohorten 2006 tot en met 2015 (VU), en 2008 tot en met 2015 (EUR en LU). Er is gekeken naar (a) de instroom, (b) de uitval binnen twee studiejaar (studenten die twee jaar na de eerste inschrijving niet heringeschreven zijn aan dezelfde universiteit), en (c) diplomarendement na vier en zes jaar na aanvang van de studie (diploma aan dezelfde universiteit als de initiële inschrijving). De studentcohorten zijn vergeleken op basis van drie studentkenmerken: gender (man/vrouw), vooropleiding (vwo, hbo-prope-deuse, hbo-overig, wo en buitenlands) en een combinatie van migratieachtergrond en vooropleiding. Deze combinatie is gemaakt om een onderscheid te kunnen maken

1 Iedere universiteit heeft haar eigen instellingsdata geanalyseerd. De uitkomsten zijn daarna met elkaar vergeleken. De data van de drie universiteiten zijn dus *niet* samengevoegd in één database. Voor deze weg is gekozen om te voorkomen dat de uitvoering van het onderzoeksproject vertraging zou oplopen vanwege allerlei formele afspraken die tussen universiteiten gemaakt zouden moeten worden met betrekking tot datadeling en privacy regelgeving.

tussen internationale studenten (studenten met een buitenlandse vooropleiding) en studenten met een migratieachtergrond die in Nederland hun vooropleiding hebben gevolgd. De focus in het project was vooral gericht op deze laatste groep studenten. Studenten met migratieachtergrond zijn studenten waarvan tenminste één van de ouders in het buitenland is geboren (daarbij wordt een verder onderscheid gemaakt tussen een Westerse en een niet-Westerse migratieachtergrond²). Studenten met een migratieachtergrond die zelf ook in het buitenland zijn geboren behoren tot de 1e generatie. Studenten met een migratieachtergrond die in Nederland zijn geboren behoren tot de 2^e generatie. Studenten zonder migratieachtergrond zijn studenten waarvan beide ouders in Nederland geboren zijn. Naar migratieachtergrond en vooropleiding zijn de volgende categorieën onderscheiden:

- ~ Studenten zonder migratieachtergrond (vrijwel allemaal studenten met een Nederlandse vooropleiding).
- ~ niet-westers 2^e generatie (vrijwel allemaal studenten met een Nederlandse vooropleiding).
- ~ westers 2^e generatie (vrijwel allemaal studenten met een Nederlandse vooropleiding).
- ~ niet-westers 1^e generatie met een buitenlandse vooropleiding (internationale studenten)
- ~ niet-westers 1^e generatie met een Nederlandse vooropleiding
- ~ westers 1^e generatie met een buitenlandse vooropleiding (internationale studenten)
- ~ westers 1^e generatie met een Nederlandse vooropleiding

Zoals wij zullen zien, zijn de meest omvangrijke groepen studenten zonder migratieachtergrond en niet-westerse studenten van de 2^e generatie.

De gegevens zijn gerapporteerd op instellingsniveau en op het niveau van de door DUO gehanteerde studiesectoren. Deze sectoren zijn opleidingsclusters die vergelijkbaar zijn met een opleidingsclustering naar faculteiten. Echter, sectoren en faculteiten vallen niet geheel met elkaar samen wat betreft de indeling naar opleidingen. De DUO-sectoren zijn leidend geweest om de vergelijkbaarheid tussen universiteiten op het niveau van opleidingsclustering te maximaliseren.

2 Om aan te sluiten bij de discussies in de Nederlandse samenleving hanteren we hierbij de categorieën Westers en niet-Westers zoals deze gangbaar zijn in Nederland. Westerse landen de landen zijn landen uit Europa, Noord-Amerika, Oceanië, Japan en Indonesië. Niet-Westerse landen zijn de overige landen, inclusief de voormalige Nederlandse koloniën.

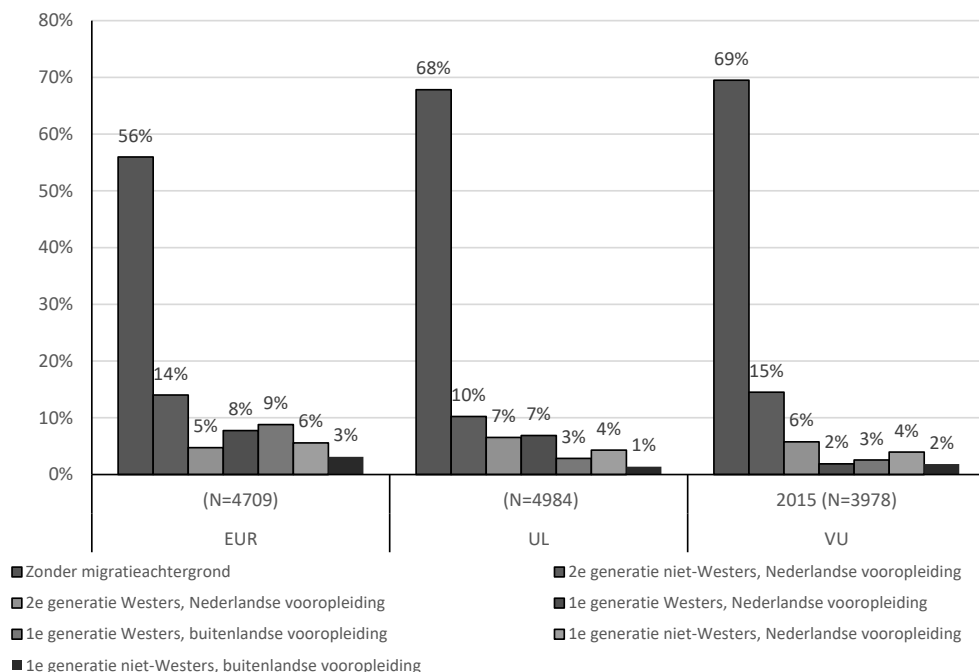
Voorafgaand aan de presentatie van de resultaten zijn drie opmerkingen van belang. Ten eerste gaat 'diversiteit' over meer dan variatie in migratieachtergrond, gender en vooropleiding. Het heeft ook betrekking op kenmerken als sociaaleconomische klasse, religie, fysieke en mentale beperkingen of seksuele voorkeur. Echter, deze kenmerken worden niet geregistreerd door DUO en hierover kon dus ook niet gerapporteerd worden. Ten tweede beperken wij ons bij de bespreking van de resultaten tot het kenmerk migratieachtergrond. Dit, omdat de resultaten met betrekking tot migratieachtergrond een goede illustratie zijn van wat ook te zien is bij de kenmerken gender en vooropleiding: er zijn verschillen tussen universiteiten, maar ook tussen sectoren. Ook hier verwijzen wij voor een meer gedetailleerde resultaatbeschrijving naar de rapportages van de afzonderlijke universiteiten (Sloomman & Wolff 2017; Meeuwisse et al. 2017; Sloomman 2017; Wolff 2017). Ten derde benadrukken wij dat de resultaten beschrijvend van aard zijn. Als er verschillen zijn tussen categorieën studenten op basis van bepaalde kenmerken (zoals migratieachtergrond of gender), dan vormen deze kenmerken op zich niet de verklaring voor deze verschillen. Wel is het zo dat aangevoelde verschillen aanleiding kunnen zijn voor vervolgonderzoek om te komen tot een beter begrip van het ontstaan van geconstateerde verschillen.

Resultaten

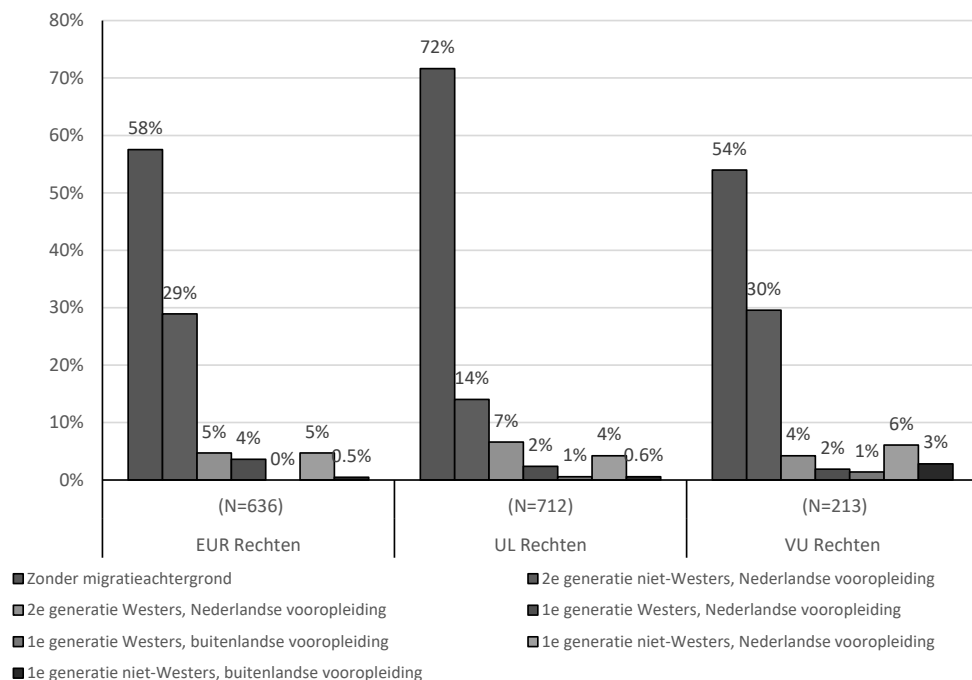
De samenstelling van de studentenpopulatie verschilt tussen de drie universiteiten. Figuur 1 toont dat op elke universiteit een meerderheid van de studentenpopulatie bestaat uit studenten zonder migratieachtergrond. De omvang varieert echter: deze meerderheid is kleiner op de EUR (56 procent) in vergelijking met de Universiteit Leiden en de VU (richting 70 procent).

Echter, wanneer we inzoomen op het niveau van studiesectoren *binnen* universiteiten, dan blijkt dat cijfers op dit niveau (sterk) af kunnen wijken van wat we aantreffen op het niveau van 'de' VU, 'de' EUR of 'de' Universiteit Leiden. Uit de VU-rapportage (Sloomman 2017) blijkt dat in 2015/16 de bachelorinstroom bij de sector Rechten nagenoeg voor de helft bestond uit studenten met een migratieachtergrond, terwijl dit bij Taal en Cultuur nog geen kwart was. Universiteitsbreed gold dit – zie figuur 1 – voor zo'n 30 procent van de totale VU-instroom. Ook wanneer we inzoomen op het niveau van studiesectoren en een vergelijking maken *tussen* universiteiten, zijn er verschillen waar te nemen, zoals te zien is in figuur 2 die betrekking heeft op de sector Rechten. Terwijl in cohort 2015/16 op de VU 46 procent van de instromende bachelor rechtenstudenten een migratieachtergrond had - op de EUR was dit 42 procent - lag dit percentage in Leiden met 28 procent een stuk lager.

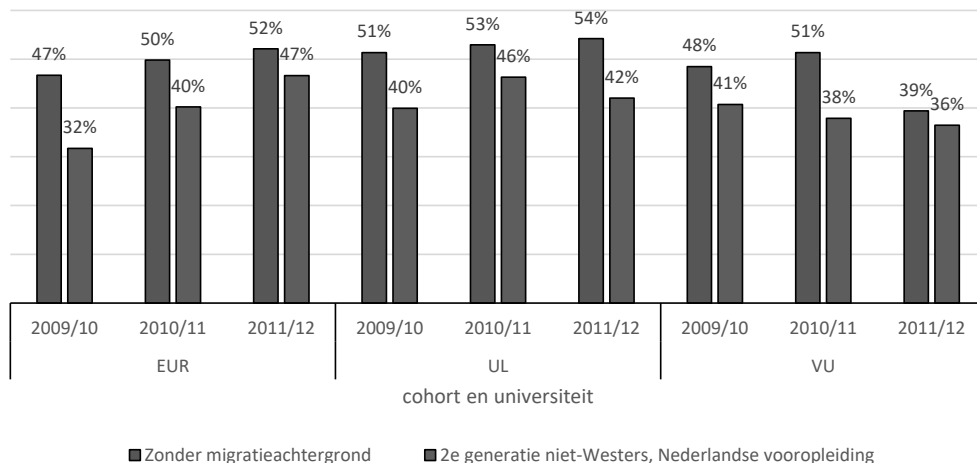
Wanneer we kijken naar rendementen zien we eenzelfde beeld terugkomen als bij instroom: er zijn verschillen tussen universiteiten en tussen studietoeken. Op universiteitsniveau zien we weliswaar dat in alle gevallen studenten zonder migratieachtergrond hogere rendementen na 4 studiejaar behalen dan 2^e generatiestudenten van niet-westerse herkomst met een Nederlandse vooropleiding, maar het rendementsverschil tussen deze groepen varieert niet alleen van universiteit tot universiteit, maar ook van cohort tot cohort (figuur 3). Enkele zaken vallen op. Op de EUR is het rendementsverschil tussen studenten zonder migratieachtergrond en 2^e generatiestudenten van niet-westerse herkomst kleiner geworden, terwijl het rendement van alle groepen is gestegen. Het sterkst bij de 2^e generatiestudenten van niet-westerse herkomst. In Leiden lijken verschillen groter te worden door stijgende rendementen bij studenten zonder migratieachtergrond en stagnerende rendementen onder 2^e generatiestudenten van niet-westerse herkomst. Op de VU is er sprake van een sterke fluctuatie van rendementen onder studenten zonder migratieachtergrond, terwijl de rendementen van 2^e generatiestudenten van niet-westerse herkomst aan het afnemen zijn. De cijfers wijzen erop dat iedere universiteit een eigen loop kent wat betreft ontwikkelingen in rendementen en in rendementsverschillen tussen groepen.

Figuur 1. Samenstelling instroom eerstejaarsbachelorstudenten naar migratieachtergrond/vooropleiding, en universiteit, cohort 2015/16

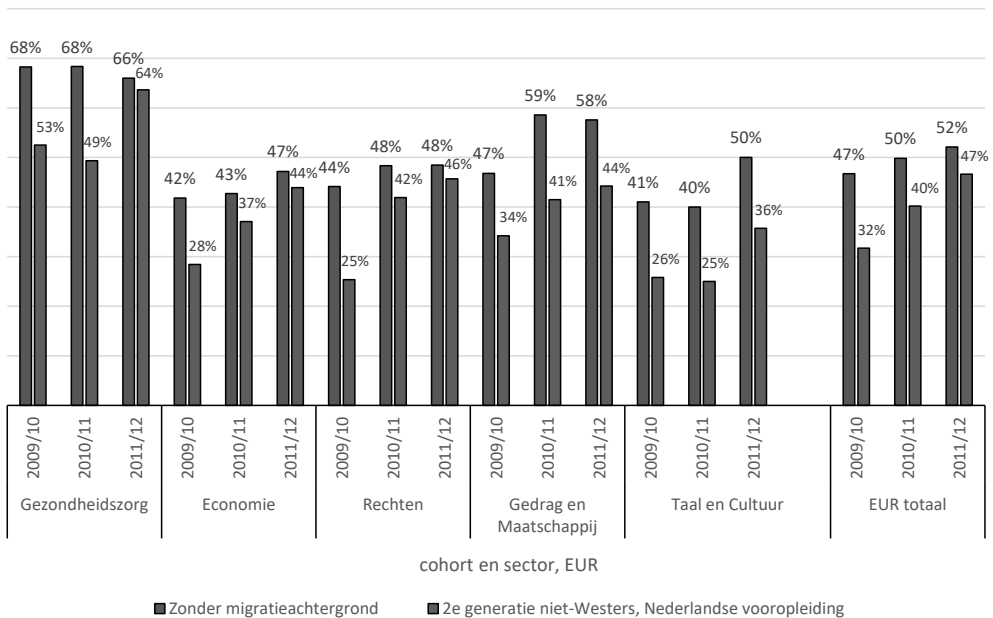

Figuur 2. Samenstelling instroom eerstejaarsbachelorstudenten studiesector Rechten naar migratieachtergrond/vooropleiding en universiteit, cohort 2015/16

Figuur 3. Rendementen na 4 jaar bachelorstudenten naar migratieachtergrond/vooropleiding, universiteit en cohort

Een nog genuanceerder beeld wordt verkregen als we binnen een universiteit kijken naar rendementen op het niveau van sectoren. Figuur 4 toont een vergelijking tussen de diverse sectoren op de EUR. Rendementen van en rendementsverschillen tussen studenten zonder migratieachtergrond en 2^e generatiestudenten van niet-westerse herkomst met een Nederlandse vooropleiding blijken te variëren in omvang, over tijd en tussen sectoren. Het verschil tussen de twee groepen is voor het cohort bij Geneeskunde sterk verminderd van cohort 2009/10 tot en met cohort 2011/12. Eenzelfde trend is te zien bij de sectoren Economie en Recht, maar hier liggen de rendementen voor beide groepen een stuk lager dan bij Geneeskunde. Bij de sectoren Gedrag en Maatschappij en bij Taal en Cultuur blijft het verschil over de jaren aanzienlijk. Wat wij op het niveau van universiteiten zagen, zien wij terug op het niveau van sectoren: iedere sector blijkt een eigen dynamiek te hebben met betrekking tot ontwikkelingen van rendementen en rendementsverschillen tussen groepen.

Figuur 4. EUR-rendementen na 4 jaar bachelorstudenten naar migratieachtergrond/vooropleiding, studiesector en cohort

Conclusie en discussie

Dit onderzoek beoogde, op basis van administratieve data van bachelorstudenten, de diversiteit in instroom en het studiesucces van diverse groepen op drie universiteiten (de Vrije Universiteit Amsterdam, Erasmus Universiteit Rotterdam en Universiteit Leiden) in kaart te brengen. In dit artikel zijn wij specifiek ingegaan op instroom en studiesucces in samenhang met de migratieachtergrond van studenten (in combinatie met het land waar zij hun vooropleiding hebben genoten). De resultaten laten zien dat de samenstelling van de studenten op de drie universiteiten verschilt en dat studenten zonder migratieachtergrond vaker in vier jaar hun bachelordiploma halen dan 2de generatiestudenten met een niet-westerse migratieachtergrond (tweedegeneratie).

Echter, analyses op het niveau van sectoren laten zien hoe veelvormig een universiteit is. Cijfers op sectorniveau vallen op door hun gebrek aan coherentie. De samenstelling van de studentenpopulatie en verschillen in studiesucces verschillen sterk tussen sectoren. Er kunnen op sectorniveau zelfs hele andere uitkomsten zijn dan op het niveau van de universiteit. Bijvoorbeeld: hoewel in het algemeen geldt dat studenten zonder migratieachtergrond beter presteren dan tweedegeneratie studenten met een niet-westerse achtergrond, is dit *niet altijd* het geval. Terwijl het verschil in diplomarendement tussen studenten zonder migratieachtergrond en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond van de tweede generatie bij de sector Taal en Cultuur aan de EUR veertien procentpunten groot is, is deze bij Gezondheidszorg aan de EUR maar twee procentpunt (Cohorten 2011 en 2012).

Deze resultaten duiden erop dat elke universiteit, en daarbinnen elke sector (lees: faculteit), en waarschijnlijk ook elke opleiding, een eigen dynamiek heeft. Op zich is dit niet opzienbarend: iedere onderwijscontext kent z'n eigen specifieke inrichting en specifieke kennis, inzicht en vaardigheden die van studenten gevraagd worden. De resultaten wijzen echter in de richting dat verschillen tussen groepen studenten (verder) vorm krijgen binnen de institutionele meso-context van opleiding of faculteit. Dit inzicht is belangrijk omdat het het belang nuanceert van de huidige focus van universiteiten op hoe zij het *als instellingen* doen met betrekking tot diversiteit en inclusie. Instituutsbrede cijfers – cijfers op het niveau van de universiteit – zijn te algemeen om gedetailleerde conclusies te trekken en plannen voor verbetering op te stellen. In plaats daarvan zou er ook, of misschien juist, ingezoomd moeten worden op de facultaire onderwijscontext en – wellicht nog wel meer – op de opleidingscontext om lessen te trekken over het aantrekken van een diverse studentenpopulatie en het creëren van een gelijk speelveld voor alle studenten. Onze studie wijst uit dat dit geldt voor alle drie onderzochte universiteiten. Het ligt voor de hand dat dit geldt voor alle Nederlandse universiteiten. Het is interessant te onderzoeken in hoeverre dit ook geldt voor HBO's.

Ons onderzoek is besproken met verschillende gremia binnen de betrokken universiteiten, en is ook ter sprake gekomen tijdens bijeenkomsten zoals die van de Task Force ‘The Future is Diversity’, waar diverse universiteiten vertegenwoordigd waren door zowel onderzoekers als beleidsmensen. Uit deze gesprekken blijkt dat cijfers een goede basis vormen voor reflecties op de impact van de onderwijscontext op instroom en studiesucces. Wat betreft studiesucces kan men bijvoorbeeld denken aan de aangeboden werkvormen. Werkcolleges met groepsopdrachten brengen een andere dynamiek met zich mee dan hoorcolleges. De vraag kan tevens gesteld worden in hoeverre docenten getraind zijn om les te geven aan een diverse groep studenten en hoe divers het docententeam en het team van studentbegeleiders is samengesteld. Het kan ook gaan om institutionele arrangementen in de overgang van HBO naar Universiteit. HBO studenten die na hun propedeuse binnenkomen op de universiteit vallen in sommige studierichtingen vaker uit omdat de aansluiting niet goed is, terwijl in andere studierichtingen voor een specifiek overgangsprogramma wordt gezorgd.

Het is belangrijk dat we ons begrip van mechanismen die de toegankelijkheid van en inclusie/gelijke kansen binnen het hoger onderwijs verder vergroten. Daarbij zijn vragen relevant als: Hoe beïnvloedt de institutionele meso-context – kenmerken van bijvoorbeeld een opleiding – de instroom en het studiesucces van verschillende groepen studenten? Hoe kunnen we de samenhang tussen achtergrondkenmerken van studenten (waaronder ook sociaaleconomische achtergrond) en opleidingskenmerken beter begrijpen? En: wat valt er te leren van andere onderwijsinstellingen, zoals andere Nederlandse universiteiten, hogescholen en universiteiten in andere landen?

Met dit artikel hebben we getracht aan te geven hoe een eerste stap gezet kan worden richting een beter begrip van genoemde mechanismen. Beschrijvende vergelijkende analyses op het niveau van faculteiten en opleidingen volgens de *Political Arithmetic Tradition* zijn nodig, maar vormen in onze ogen niet meer dan een startpunt. Een goed, en ook logisch vervolg zou zijn om in lijn van de *Institutional Approach* meer inzicht te krijgen in de impact van een onderwijscontext op zowel de instroom als doorstroom van verschillende groepen studenten. Een voorbeeld is onderzoek van Wolff (2013) waaruit blijkt dat het faciliteren van het opbouwen van sociaal kapitaal, bijvoorbeeld door in het 1^e jaar (project)groepen door de opleiding te laten indelen en door het onderwijs kleinschaliger aan te bieden, gelijkere kansen op studiesucces voor verschillende groepen studenten bevordert. Tot nu toe richtte de institutionele benadering zich vooral op het macroniveau van het onderwijssysteem, bijvoorbeeld de leeftijd van selectie in het voortgezet onderwijs of de consequenties van de stapelroute op de competenties van studenten. In de institutionele benadering gaat het altijd om de wisselwerking van individuele achtergrondkenmerken met wat er gevraagd wordt vanuit de institutionele context. Dat is goed zichtbaar te maken op het mesoniveau van faculteiten en opleidingen. Juist

op dat niveau staat de institutionele benadering aan het begin. Onze uitkomsten laten zien dat daar nog veel winst is te behalen. Winst waarbij vooral de faculteiten en opleidingen zelf aan zet zijn. Met als uiteindelijk streven het Nederlands hoger onderwijs een eerlijker speelveld te maken voor alle studenten, ongeacht hun achtergrond.

Literatuur

- Bourdieu P. (1989). Economisch kapitaal, cultureel kapitaal, sociaal kapitaal. In P. Bourdieu (Red), *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip* (blz. 120-141). Amsterdam: Van Genneep.
- CBS (2014). *Jaarrapport Integratie 2014*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Crul, M., & Schneider, J. (2010). Comparative Context Integration Theory. Participation and Belong in Europe's Large Cities. *Journal Ethnic and Racial Studies*, 34(4), 1249–1268.
- Crul, M., Schneider, J. & Lelie, F. (Red.) (2012). *The European Second Generation. Does the Integration Context matter?* Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Crul, M. (2015). Is education the pathway to success? A comparison of second-generation Turkish professionals in Sweden, France, Germany and the Netherlands. *European Journal of Education*, 50(3), 325-339.
- Crul, M. (2018). How key transitions influence school and labour market careers of descendants of Moroccan and Turkish migrants in the Netherlands. *European Journal of Education*, 53(XX), 481-594.
- Crul, M., & Lelie, F. (2019). Access to Higher Education and Retention of Students with a Migrant Background in the Netherlands: A Comparative Analysis. In & (Red.), *A Better Future: The Role of Higher Education for Displaced and Marginalized People* (blz. XXX-XXX). Cambridge: Cambridge University Press.
- Driessen, G. (2002). School Composition and Achievement in Primary Education: A Large-Scale Multilevel Approach, *Studies in Educational Evaluation*, 28(XX), 347–368.
- Driessen, G. (2007). *Peer Group Effecten op Onderwijsprestaties. Een internationaal Review van Effecten, Verklaringen en Theoretische en Methodologische Aspecten*. Nijmegen: ITS—Radboud Universiteit Nijmegen.
- Driessen, G., Mulder, L., & Roeleveld, J. (2012). *Cohortonderzoek cool5-18. Technisch rapport basisonderwijs, tweede meting 2010/11*. Nijmegen/Amsterdam: its/Kohnstamm Instituut.
- Driessen, G., Elshof, D., Mulder, L., & Roeleveld, J. (2015). *Cohortonderzoek cool5-18. Technisch rapport basisonderwijs, derde meting 2013/14*. Nijmegen/Amsterdam: its/Kohnstamm Instituut.

- Dronkers, J., van der Velden, R., & Dunne, A. (2011). *The Effects of Educational Systems, School-Composition, Track-Level, Parental Background and Immigrants' Origins on the Achievement of 15-years Old Native and Immigrant Students. A Reanalysis of PISA 2006*. Maastricht: Research Centre for Education and the Labour Market, ROA.
- Inspectie van het Onderwijs (2016). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2014/2015*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2017). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2015/2016*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2018). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2016/2017*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Meeuwisse, M., Scheepers, A., Stegers-Jager, K., & Wolff, R. (2017). *Diversity Monitor EUR 2017. Enrolment, dropout and graduation at the EUR. 2008-2015*. Rotterdam: Erasmus Universiteit en Risbo.
- OECD (2018). *The resilience of students with an immigrant background: Factors that shape well-being*. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264292093-en>.
- Roeleveld, J., Driessen, G., Ledoux, G., Cuppen, J. & Meijer, J. (2011). *Doelgroep leerlingen in het basisonderwijs. Historische ontwikkeling en actuele situatie*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut (Rapport 857).
- Schneider, M., & Preckel, F. (2017). Variables associated with achievement in Higher Education: A systematic review of meta-analyses. *Psychological Bulletin*, 143(6), 565-600. doi: 10.1037/bul0000098.
- Slootman, M. (2017). *Diversity Monitor VU 2017. Enrolment, dropout and graduation at the VU. 2006-2015*. Amsterdam: VU University.
- Slootman, M., & Wolff, R. (2017). *Diversity Monitor 2017. Enrolment, dropout and graduation at three universities (EUR, VU and UL). A synthesis*. Amsterdam & Rotterdam: VU University & Erasmus Universiteit/Risbo.
- Stevens, P., Crul, M., Slootman, M., Clycq, N., & Timmerman, C. (2019). 'The Netherlands: From diversity celebration to a colorblind approach'. In: P. Stevens and A. Dworkin, *The Palgrave Handbook of Race and Ethnic Inequalities in Education*. Palgrave Macmillan.
- Tesser, P., & Iedema, J. (Red.) (2001). *Rapportage Minderheden. Deel 1. Vorderingen op School*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van de Werfhorst, H. (2015). *Institutional Contexts for Socioeconomic Effects on Schooling Outcomes. Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences: An Interdisciplinary, Searchable, and Linkable Resource*. XXX
- Van de Werfhorst, H.G., & Mijs, J.J.B. (2007). *Onderwijsdifferentiatie en ongelijkheid: Nederland in vergelijkend perspectief*. Amsterdam: AIAS/ASSR
- Van de Werfhorst, H.G., & Mijs, J.J. (2010). Achievement inequality and the institutional structure of educational systems: A comparative perspective. *Annual Review of Sociology*, 36, 407-428.

- Wekker, G., Sloomman, , Icaza, R., & Vazquez, R. (2016). *Diversiteit is een werkwoord. Rapport Commissie Diversiteit Universiteit van Amsterdam*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Wolff, R. (2013). *Presteren op vreemde bodem. Een onderzoek naar sociale hulpbronnen en de leeromgeving als studiesuccesfactoren voor niet-westerse allochtone studenten in het Nederlandse hoger onderwijs (1997-2010)*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. (proefschrift).
- Wolff, R. (2017). *Diversity Monitor LU 2017 Enrolment, dropout and graduation at Leiden University 2008-2015*. Rotterdam: Risbo/Erasmus University Rotterdam.
- Wolff, R., & de Jong, M. (2018). *Doceren voor een inclusieve klas. Een literatuurstudie ter voorbereiding op docenttrainingen in het hoger (beroeps)onderwijs*. Diemen/Rotterdam: In-holland/Risbo.